

У працях О. Зав'ялової, І. Мілословової та інших соціалізація, яка зумовлена, насамперед, впливом соціального оточення на людину, розглядається як необхідна умова адаптації індивіда в суспільстві [9; 10]. На їхню думку, адаптивність, як властивість людської психіки, полягає в перетворенні власного духовного всесвіту, форм та засобів розвитку завдяки взаємодії з природою та/або суспільством відповідно до умов життєдіяльності, що змінюються.

Висновки. Соціалізація – найважливіший процес пізнання та засвоєння людиною власної суспільної суті, її взаємодія зі всією сукупністю соціальних явищ. Вона включає і сам процес перетворення біологічного індивіда на соціальний суб'єкт, і результати такого перетворення.

Психофізіологія людини є важливим фактором, який визначає результативність її соціального життя.

Успіх соціалізації індивіда безпосередньо залежить від його наявного репертуару психофізіологічних механізмів соціалізації та його адаптаційних можливостей.

Педагогічний процес, особливо той, що розраховується на людей з мінімальними порушеннями в психофізіології, повинен будуватися на засадах урахування механізмів адаптації та соціалізації індивідуума.

Для розуміння суті процесу адаптації важливим є питання щодо співвідношення понять соціалізації та соціальної адаптації в житті людини, особливо якщо вона має порушення у сфері психофізіології.

Література

1. Зверева І.Д. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / [за заг. ред. проф. І.Д. Зверєвої]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.
2. Шмаргун В. Интеллект і процеси соціалізації / В. Шмаргун // Соціальна психологія. – 2007. – № 2. – С. 80–86.
3. Кузьмин Е.С. Основы социальной психологии / Е.С. Кузьмин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1967. – 173 с.
4. Кайгер В. Особливості процесу соціалізації особистості в сучасних умовах / В. Кайгер // Соціальна психологія. – 2007. – Спец. випуск. – С. 116–120.
5. Тард Г. Социальные этюды / Г. Тард. – СПб., 1902. – 57 с.
6. Андреевкова Н.В. Проблема социализации личности / Н.В. Андреевкова // Социальные исследования. – 1970. – Вып. 3. – С. 43–49.
7. Пальчевський С.С. Соціальна педагогіка : навч. посіб. – К. : Кондор, 2009. – 560 с.
8. Социальная психология : учеб. пособ. для студ. пед. институтов / [А.В. Петровский, В.В. Абраменкова, М.Е. Зеленова и др. ; под ред. А.В. Петровского]. – М. : Просвещение, 1987. – 224 с.
9. Завьялова Е.К. Психологические механизмы социальной адаптации человека / Е.К. Завьялова // Вестник Балтийской педагогической академии. – 2001. – Вып. 40. – С. 55–60.
10. Милославова И.А. Понятие и структура социальной адаптации : автореф. дис. ... к. филос. н. / И.А. Милославова. – Л., 1974. – 24 с.

ШЕВЧЕНКО В.І.

САМОСТІЙНА ТВОРЧА РОБОТА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ З РОЗВИТКУ ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Одним з основних завдань, що стоять перед сучасною вищою педагогічною освітою, є розвиток творчих здібностей і саморозвиток особистості майбутнього вчителя, здатного не тільки використовувати відомі педагогічні технології, а й виходити за межі встановлених норм професійної підготовки, шукати нестандартні підходи до вирішення професійних завдань, реалізовувати інноваційні методи в педагогічній практиці. Умовою для такого розвитку є здатність студента, майбутнього вчителя, до самостійної роботи, що має сформуватися в нього за роки навчання у вищій.

Питання самостійності в навчанні, проблеми самопізнання й самовдосконалення виступали предметом інтересу ще з давніх часів. Як принципово важливу умову морального та розумового виховання молоді розглядали самостійність античні мислителі Сократ, Платон, Арістотель, Демокрит.

Дослідженням змісту самостійної діяльності студентів вищих навчальних закладів займалися С.І. Архангельський, В.К. Буряк, М.Г. Гарунов, О.Г. Молібог, Р.А. Нізамов, М.Д. Нікандров, П.І. Підкасистий та ін. Усі вони вкладають у поняття “самостійна робота” різний зміст. Наведемо різні трактування поняття “самостійна робота студента”:

- самостійний пошук необхідної інформації, набуття знань, використання цих знань для розв’язання навчальних, наукових і професійних завдань (С.І. Архангельський);

- діяльність, що складається з багатьох елементів: творчого сприйняття й осмислення навчального матеріалу в ході лекції, підготовки до занять, іспитів, заліків (О.Г. Молібог);

- різноманітні види індивідуальної, групової пізнавальної діяльності студентів на заняттях або в позааурочний час без безпосереднього керівника, але під наглядом викладача (Р.А. Нізамов).

Для майбутнього вчителя музики головною умовою його професійної підготовки є творча самостійна діяльність. Це поняття складне, його визначають як вищий рівень пізнання. Творчість виявляється у відборі й узагальненні тих чи інших життєвих явищ, в індивідуально-неповторній формі їх сприйняття і пізнання. Творчість учителя музики багато в чому зумовлена специфікою його діяльності, яка має публічний характер, здійснюється при певній аудиторії і вимагає вміння управляти своїми почуттями, настроями та емоціями.

Мета статті – розкрити роль самостійної творчої роботи майбутніх учителів музики у розвитку виконавської майстерності як основного компонента їх професійної підготовки.

Творча самостійна діяльність майбутнього вчителя музики передбачає так звану педагогічно-музичну імпровізацію, яка безпосередньо пов’язана з творчою природою самого музичного мистецтва. Адже вона виявляється не тільки у створенні, а й в інтерпретації музичних творів на основі усвідомлення композиторського задуму, ідеї, художнього образу і змісту твору. Вирішальну роль у цьому процесі мають музично-слухові уявлення, інтелект музиканта, його музичний досвід, володіння засобами художньої виразності. З цієї позиції і необхідно підходити до організації формування творчої самостійної діяльності вчителя музики. При цьому слід підкреслити, що самостійна діяльність у галузі занять мистецтвом вимагає від людини підвищеної емоційності, образності мислення, багатства художніх асоціацій.

Про самостійність музикантів – педагогів загальноосвітньої школи та формування здатності до такої самостійності у свої працях писали такі видатні діячі культури і мистецтва, як Л.Г. Арчажникова, Б.В. Астаф’єв, С.Т. і В.М. Шацькі, Н.О. Ветлугіна та ін.

Зокрема, Л.Г. Арчажникова акцентує увагу на розвитку у вчителя музики виконавської майстерності, оскільки проведення уроку музики неможливо уявити без широкого використання різноманітних форм виконавства: спів, диригування, виконання на музичному інструменті, акомпанування, музикування то-

що. Виконавська діяльність майбутнього педагога-музиканта включає в себе величезні можливості для розкриття своїх індивідуальних творчих особливостей, вона максимально розвиває самостійність, актуалізує попередній естетичний досвід, встановлює потрібні асоціативні зв'язки.

Зупинимося на деяких аспектах формування самостійності майбутнього вчителя музики в контексті його виконавської підготовки.

Самостійна робота в процесі диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музики

Діяльність учителя музики неможлива без достатньої вокальної та диригентсько-хорової підготовки. Проте ключовим завданням цього курсу у вищому навчальному закладі має стати формування здатності до самостійної організації цього процесу. Це вміння студента самостійно читати будь-яку хорову партитуру, самостійно і творчо підходити до диригування музичним твором, використовуючи своє уявлення про художній образ. Це вміння відійти від банальності та “штампа” під час виконання пісні дитячим хором. Самостійність у системі диригентських рухів дасть учителю змогу моделювати художній образ і втілювати його у тому чи іншому конкретному звучанні. Студент, здатний до диригентської самостійності, зуміє координувати свої рухи так, що, наприклад, однією рукою буде грати партитуру, а другою показувати вступ, зняття на будь-яку долю, взяття дихання тощо. Для цього необхідно побудувати програму індивідуальних занять з дисципліни “Хорове диригування” у вищому навчальному закладі, виходячи з розрахунку якомога більшої кількості годин самостійної роботи під контролем викладача.

Вузівський курс постановки голосу дає вчителю основи методики вокального виховання, зокрема озброює його практичними прийомами для організації правильного функціонування голосового апарату – вироблення співацького дихання, звукоутворення, артикуляції, дикції, відчуття високої позиції тощо. Проте майбутній учитель музики у своїй практичній діяльності зіткнеться із ситуацією, коли виникне необхідність самому виконувати і навчати учнів незнайомих пісенних творів. Він повинен самостійно проаналізувати твір і знайти творчий підхід до того, як управляти темпом, динамікою, агогікою, штрихами, ансамблем, тембром, диханням, фразуванням у процесі хорового звучання твору. Тому в професійній підготовці в цьому напрямі пріоритетним повинно стати формування певних самостійних умінь і навичок, таких як:

- самостійний виконавський та вокально-хоровий аналіз твору;
- самостійний пошук нових, нестандартних, ефективних художніх засобів вирішення виконавських завдань;
- гнучкість в управлінні хоровим звучанням;
- самостійне підлаштування хорової партитури до діапазону дитячого колективу.

Для поглиблення вищезгаданих навичок викладач вишу має побудувати свою діяльність так, щоб навчити студента музично-педагогічного профілю:

- самостійно розвивати і вдосконалювати музично-слухові уявлення, що є основою для внутрішнього чуття партитури, музичного образу і звучання хору;
- збагачувати слуховий досвід, вокально-хорове мислення, розвивати здатність глибоко проникати в музичний задум твору і втілювати його у конкретному хоровому звучанні;
- володіючи основними прийомами диригентської техніки, вміти самостійно знаходити їх, використовувати, творчо варіювати й удосконалювати.

Самостійна робота в процесі інструментальної підготовки майбутнього вчителя музики

Підготовка вчителя музики обов'язково включає в себе володіння навичками виконавської та концертної діяльності.

Головною метою виконавської діяльності є глибоке проникнення у зміст твору. Велику роль у цьому процесі відіграють самостійно проведені музикантом орієнтувально-дослідні дії, що підказують йому саме таку, а не іншу інтерпретацію відповідно до власних можливостей і досвіду. Ця робота, зумовлена художньою метою, прагненням до досягнення потрібного звучання, слугує основою конкретизації музичного образу, а також виховання більш досконалих виконавських дій.

Виконавська концепція потребує постійного оновлення та розвитку, інакше втрачається емоційна яскравість і безпосередність виконання. У зв'язку з цим педагог вишу повинен спонукати студента до формування здатності уникати штампів виконання, знаходити такі виразні деталі, які будуть сприяти створенню нового трактування творів.

Тому пріоритетом у цьому процесі має стати самостійна дослідна діяльність. Вона є найвищим рівнем творчості майбутнього вчителя, без якого неможливе його самовдосконалення та самоосвіта. Дослідна робота, будучи за своєю суттю самостійною роботою, значно розширює межі навичок і вмінь майбутнього вчителя, виступаючи своєрідним діагностом з визначення якості його знань та умінь. Займаючись дослідною роботою, студенти часто знаходять у себе прогалини у знаннях, тому їм доводиться звертатися до різноманітного матеріалу з фахової та інших дисциплін.

Гра на музичному інструменті дає вчителю багато: осягаючи закони виконавської діяльності й удосконалюючи своє вміння, він вчиться переносити основні принципи виконавської культури на власний спів, диригування, а також на виконавську діяльність дітей.

Постійно виступаючи на уроці в ролі виконавця, ілюстратора, акомпаніатора, вчитель музики і в позакласній музично-освітній, і виховній роботі використовує своє вміння грати на інструменті (лекції-концерти, бесіди біля рояля, заняття з дітьми у групі продовженого дня, в інструментальних гуртках тощо).

Виконавська діяльність укріплює авторитет учителя як музиканта, пропагандиста всього найкращого, що створено в музичному мистецтві. Пам'ятаючи про це, викладач індивідуальних занять з музичного інструменту у вищому навчальному закладі повинен акцентувати увагу на таких видах самостійної роботи студента, як:

- читання нот з листа;
- самостійне вивчення нотного тексту;
- самостійний підбір репертуару, оптимального для виконання;
- вироблення швидкого, грамотного й усвідомленого засвоєння твору;
- слуховий самоконтроль;
- творчий пошук інтерпретації твору, що виконується;
- самоаналіз і критичне самооцінювання виконання.

Виконавські знання, уміння та навички, пов'язані з грою на інструменті, можна згрупувати за видами професійної підготовки майбутнього вчителя музики (табл.).

Види професійної підготовки майбутнього вчителя музики

Види професійної підготовки, пов'язані з грою на інструменті	Теоретичні знання	Самостійна діяльність студента
Сольне виконання	Знання стилістичних закономірностей виконання творів композиторів певних шкіл і напрямів; засобів художнього втілення авторського задуму	самостійне вміння відбирати найбільш цікаві і значні твори на додаток до рекомендованих у програмі “Музика” і в повній узгодженості з нею; виконання твору на основі точного читання нотного тексту і власної інтерпретації
Робота над музичним твором	Знання методики поетапного розучування твору: виконання по голосах, особливості роботи над звуком, ритмом, динамікою у творах різного стилю, жанру, форми	самостійний пошук необхідних виразних засобів; самостійне подолання технічних труднощів; слуховий самоконтроль над епізодами твору
Акомпанування	Знання особливостей акомпанементу дитячому вокальному, хоровому та інструментальному виконанню	робота над акомпануванням власному голосу; здатність самостійно спрощувати партії в разі необхідності, і навпаки – вводити в акомпанемент мелодії
Читання з листа	Знання специфіки читання з листа сольних і ансамблевих творів, особливостей різних типів фактури і закономірностей їх гармонічного розвитку	вміння самостійно виділяти гармонічну основу; робота над передбаченням логіки розвитку музичної думки, спрямування динамічного і темпового розвитку
Транспонування	Знання основних аплікатурних принципів гам, акордів, арпеджіо	перенесення фактурних та гармонічних особливостей в іншу тональність; самостійний пошук другорядних деталей мелодичного та гармонічного розвитку (прикраси, фігурації)
Творче музикування	Знання закономірностей імпровізації в певному стилі	підбір на слух знайомих мелодій, акомпанементу до них; гармонізація музичних уривків; імпровізація на задану тему зі зміною ритмічної основи, фактури

Синтез виконавських і педагогічних якостей здійснюється в майбутнього вчителя музики не відразу, це складний багатогранний і розвивальний процес. Він не може бути обмежений тільки лекціями, практичними та семінарськими заняттями, індивідуальними заняттями з фахових дисциплін. У цьому процесі слід використовувати також і можливості позааудиторної роботи. Тут найбільш продуктивно формуються виконавські здібності студента.

Проявом художньо-творчої діяльності педагогічного вишу є художня самодіяльність студентів музичного профілю. Поняття “самодіяльність” говорить само за себе – студент за допомогою творчих колективів, концертної діяльності саморозвиває і самовдосконалює виконавську майстерність. Найдоцільні сферами вияву і розвитку виконавської майстерності є такі ланки позааудиторної творчої діяльності, як хорова самодіяльність, оркестрова творчість і хореографічне мистецтво.

Величезна роль в організації цієї важливої для майбутнього вчителя музики ланки роботи належить художньому керівникові творчого колективу, який в умовах педагогічного вишу має бути не тільки професійним музикантом (хормейстером, хореографом), а й талановитим педагогом, бо його вихованці в процесі творчої музичної діяльності в багатьох життєвих випадках беруть приклад саме з нього. Його основне завдання – залучити до мистецтва студентську молодь, сформувати в учасників колективу естетичні смаки, сприяти розвитку творчого потенціалу та направити на самостійну творчу діяльність. Створення творчої атмосфери на репетиції і здорового морального клімату в колективі залежить від уміння керівника налагоджувати педагогічно доцільні відносини з учасниками, підтримувати чи формувати в них позитивний настрій, хороше творче самопочуття. Організуючи свої відносини з учасниками самодіяльного художнього колективу, керівник повинен забезпечити індивідуальний підхід до кожного, визначити його готовність до участі в концертній діяльності, сприяти самореалізації творчого потенціалу кожного. Тут доцільно пригадати висловлювання видатного французького диригента Шарля Мюнша про те, що музикантам необхідно надавати можливість “самостійно розібратися у всьому”. “... Ніколи їх не звинувачуйте, – казав він, – бережіть свою віру в тих, хто долає труднощі. Не акцентуйте їхні помилки, не принижуйте їх перед колегами, адресуючи їм зауваження”. За таких умов студент буде із задоволенням відвідувати аматорський колектив, займатися концертною практикою й цим самим розвивати виконавську майстерність і формувати в собі здатність до самостійної професійної діяльності.

Висновки. Таким чином, досліджуючи вплив самостійної творчої роботи на розвиток виконавської майстерності майбутніх учителів музики, слід зробити висновок, що вона є основою подальшої професійної діяльності студентів музично-педагогічних факультетів. Музично-педагогічна діяльність включає в себе педагогічну, хормейстерську, музикознавчу, виконавську, дослідну роботу, засновану на вмінні самостійно узагальнювати й систематизувати здобуті знання. Виконавська практика тісно пов’язана з творчою активністю, самоактуалізацією, самовдосконаленням і самоконтролем. Здатність майбутнього вчителя до самостійності в розвитку виконавської майстерності – запорука його успіху в подальшій роботі з дітьми.

Література

1. Арчажникова Л.Г. Профессия – учитель музыки : кн. для учителя / Л.Г. Арчажникова. – М. : Просвещение, 1984. – 111 с
2. Архангельський С.И. Лекции по научной организации ученого процесса в высшей школе / С.И. Архангельський. – М. : Высш. школа, 1976. – 200 с.
3. Малихін О.В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект : монографія / О.В. Малихін. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. – 307 с
4. Молибог А.Г. Вопросы научной организации педагогического труда в высшей школе / А.Г. Молибог. – 2-е изд., доп. – Минск : Вышэйш. школа, 1975. – 299 с.
5. Мюнш Ш.Я. Дирижер / Ш.Я. Мюнш. – 3-е изд. – М., 1982. – С. 40.
6. Низамов Р.А. Дидактические основы активизации учебной деятельности студентов / Р.А. Низамов. – Казань : КГУ, 1975. – 130 с.